

Методичні рекомендації

Лист Міністерства культури та інформаційної політики України від 29.04.2020 № 1177/10.5/20 щодо вшанування пам'яті жертв геноциду Кримськотатарського народу 18 травня.

Лист Департаменту освіти і науки Луганської ОДА від 05.05. 2020 року №01/05/01- 1700751

Пам'яті жертв геноциду кримськотатарського народу

Депортація кримських татар (крим. Qırımtatar halqınıñ sürgünligi) — насильницьке виселення кримськотатарського народу з його історичної батьківщини — з Криму, здійснене упродовж 18-21 травня 1944 року; один із злочинів радянського тоталітарного режиму.

18 травня 2020 р. Україна від-

значає День пам'яті жертв геноциду кримськотатарського народу, роковини депортації кримськотатарського народу 1944 року.

18 травня 1944 року розпочалася операція з депортації кримських татар. У цей день вшановують пам'яті жертв цього злочину (під час головної хвилі депортації 18-20 травня було виселено 180 014 осіб), а також відзначають його як День боротьби за права кримськотатарського народу. Український інститут національної пам'яті підготував матеріали та архівні фото, присвячені цій темі.

ІНФОРМАЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ ДО 18 ТРАВНЯ – ДНЯ ПАМ'ЯТІ ЖЕРТВ ГЕНОЦИДУ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАРОДУ:

<https://old.uinp.gov.ua/methodicmaterial/informatsiini-materiali-do-18-travnnya-dnya-pamyati-zhertv-genotsidu-krimskotatarsko>

Кримські татари в місцях спецпоселень після депортації в 1944 році. Архівні фото <http://www.memory.gov.ua/news/krimski-tatari-v-mistsyakh-spetsposelen-pislya-deportatsii-v-1944-rotsi>.

Історичні факти та сучасні реалії.

Депортація кримських татар – одна з темних сторінок історії Радянського Союзу і страшна трагедія для цього народу і всього українського суспільства. 18-20 травня 1944 року бійці НКВС зізнали до залізничних вагонів майже все татарське населення Криму і відправили в бік Узбекистану.

Татари в Криму до депортації

Після того, як у 1922 році на картах світу з'явилася СРСР, Москва визнала татар, які жили в Криму, корінним населенням Кримської АРСР. Їм дозволяли розвивати свою культуру: у Криму були кримськотатарські журнали, газети, освітні установи і навіть музеї, бібліотеки і театри. Нарівні з російською, кримськотатарська мова була офіційною в автономії. У період 20-30-х років минулого століття татари становили близько 30% від усього населення. Але вже з початку 30-х Раді змінили своє ставлення до корінного населення Криму і до інших національностей, політика СРСР стала репресивною. Розкуркулення, виселення на північ і за Урал, потім насильницька колективізація і голодомор 1932-33 років, а далі чищення інтелігенції в 1937-38 роках. Усе це налаштувало кримських татар проти влади СРСР.

Причини депортації татар. 11 травня 1944 року було прийнято цілком таємну постанову Державного комітету оборони № 5859сс «Про кримських татар». У ній наводилися претензії до кримськотатарського населення – начебто масове зрадництво та масовий колабораціонізм, які стали обґрунтуванням депортації. Насправді жодних доказів «масового дезертирства» кримських татар не існує, а абсолютна більшість колабораціоністів загинула в боях чи була засуджена в індивідуальному порядку.

Як відбувалася депортація. Згідно історичних документів, депортація кримськотатарського населення розпочалася о 3-й годині ранку 18 травня 1944 року і завершилася в основному 20 травня. До операції було залучено 32 тис. співробітників НКВС. Депортованим давалося на збори від кількох хвилин до півгодини, дозволялося брати з собою особисті речі, посуд, побутовий інвентар та провізію в розрахунок до 500 кг на родину. У реальності ж вдавалося зібрати в середньому 20-30 кг речей та продуктів, абсолютна більшість майна залишалася і була конфіскована державою. Зафіксовано численні випадки мародерства. Протягом 2 днів кримських татар звозили машинами до залізничних станцій Бахчисарая, Джанкою та Сімферополя, звідки ешелонами відправляли на схід.

"Коли почалася депортація, батька з нами не було, він воював на фронті. Маму і нас – шестеро дітей солдати викинули з будинку, ми так і не встигли нічого із собою взяти. Голодні та роздягнені ми дісталися в Узбекистан, в колгосп "Назарбай" Бекабадського району. Дали нам маленький будиночок, де дах був нарівні з землею. Ми ледве вмістилися туди зі своєю сім'єю. У 1944 році першим помер братик Решат, наступного року сестричка Мевіде. Мама день і ніч плакала і після смерті сестри прожила 3 дні. Наступного дня після смерті мами зайшов сусід Абдулла аг'а і передав страшну новину про те, що помер брат", – розповів свідок депортації Феріде Меджитова.

Татари в депортації. Під час головної хвилі депортації (18-20 травня) виселено 180 014 осіб, для перевезення яких було використано 67 ешелонів. Крім того, 6 тис. мобілізованих військкоматами протягом квітня-травня кримськотатарських юнаків окремо відправлено на наряди Головного управління формування резервів до Гурьєва (Атирау, Казахстан), Куйбишева та Рибінська, а ще 5 тис. кримських татар заслано на роботи до таборів тресту «Московуголь». Разом вигнано з Криму за перші два дні 191 044 осіб. Окремо 5989 чоловік, звинувачених у співпраці з німцями, та іншого «антирадянського елементу» заарештовано під час депортації. Вони потрапили до ГУЛАГу і в подальшому не враховувалися в загальних зведеннях про вигнанців.

Під час червневих депортацій болгар, вірмен, греків та «іноземних підданих» було додатково було виселено 3141 кримського татарина, яким пощастило врятуватися в травні. Таким чином, загальна кількість

вигнаного з Криму корінного народу склала: 183 тис. осіб - на загальне спецпоселення, 6 тис. - у табори управління резервів, 6 тис. - до ГУЛАГу, 5 тис. спецконтингенту для Московського вугільного тресту, а разом 200 тисяч осіб. Серед дорослих спецпоселенців знаходилося також росіяни, українці, цигани, караїми та представники інших національностей (2882 особи), яких було виселено через приналежність до змішаних шлюбів.

Останній ешелон з депортованими прибув до Узбекистану 8 червня, певна частина кримських татар в дорозі загинула. Кількість таких за офіційними джерелами – 191 людина – викликає сумніви. Втім, навіть радянська статистика дозволяє простежити зменшення кількості вигнаного населення.

Татари після депортації. Відразу після перемоги над нацизмом розпочалася тотальна демобілізація кримських татар з лав радянської армії. Протягом 1945-1946 рр. в трудові табори Сибіру та Уралу було направлено 8995 військовослужбовців, яким лише через кілька років дозволили возз'єднатися із родинами на засланні. Така сама доля спіткала і відзначених воїнів – навіть двічі Герою Радянського Союзу Амет-Хану Султану не дозволили повернутися до Криму. В усіх спецпоселенців-військових вилучалися військові квитки, їм заборонялося носити зброю. При цьому старші офіцери залишалися на службі, тоді як старші офіцери-політпрацівники та співробітники карних органів відправлялися на спецпоселення.

Постановою радянського уряду від 8 січня 1945 р. «Про правовий статус спецпоселенців» відзначалося, що спецпоселенці користуються всіма правами громадян СРСР, але при цьому вони не мали права самовільно залишати райони спецпоселення, визначені для них, голови родин повинні були щомісяця реєструватися у міліції, а про всі зміни у сім'ях слід було доповідати міліції у триденний термін.

Депортація мала катастрофічні наслідки для кримських татар в місцях заслання. Протягом року до завершення війни від голоду, хвороб та виснаження загинуло понад 30 тис. кримських татар. Не меншої шкоди зазнало господарство Криму, позбавлене досвідчених працівників.

"Про медичне обслуговування навіть не йшлося. Люди пили воду з водойм і звідти ще й запасалися. Воду кип'ятити не було можливості. Люди почали хворіти на дизентерію, черевний тиф, малярію, коросту, воші були в усіх. Було жарко, постійно мучила спрага. Померлих залишали на роз'їздах, ніхто їх не ховав", - розповідали татари, які були очевидцями умов у дорозі.

Деякі люди сходили з розуму, не витримавши страждань. У перші роки після депортації загинули, за різними оцінками, від 20 до 46% депортованих.

Після депортації радянський режим вдався до нівелювання історичної пам'яті про кримську державність та кримських татар. 25 червня 1946 року Крим був позбавлений статусу автономії та перетворений на звичайну область РРФСР, а протягом наступних двох років понад 80% оригінальної кримської топоніміки було замінено на стандартні радянські назви.

З часу проголошення незалежності Україна взяла на себе повну відповідальність за долю всіх своїх громадян включно з тими, що повертаються на її територію з місць депортації. 20 березня 2014 р. Верховна Рада України прийняла постанову № 1140-18 «Про... гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави», якою визнала кримських татар корінним народом України та гарантувала їхнє право на самовизначення в складі України, а також 17 квітня 2014 року Закон України «Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою». 12 листопада 2015 Верховна Рада України визнала депортацію геноцидом і проголосила 18 травня Днем пам'яті жертв геноциду кримськотатарського народу.

У 2016 році Верховною Радою України перейменовано 75 одиниць адміністративно-територіального устрою АР Крим та м. Севастополь, назви яких містили символіку комуністичного тоталітарного режиму. За рекомендацією Українського інституту національної пам'яті переважній більшості перейменованих населених пунктів повернуто історичні кримськотатарські назви, що стало практичною реалізацією передбаченого статтею 3 Закону України «Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою» забезпечення державою права депортованих осіб на повернення історичних назв населених пунктів, що були перейменовані за часів СРСР у зв'язку із здійсненням депортації

<https://www.5.ua/suspilstvo/1944-2019-henotsyd-krymskotatarskoho-narodu-ne-zavershuvavsia-chomu-pro-18-travnia-varto-znaty-kozhnomu-192450.html>

Трагічний день в історії кримськотатарського народу *(video)*

<https://www.youtube.com/watch?v=XI-lqou74Xw>

<https://ua.krymr.com/a/29234914.html>

<https://www.youtube.com/watch?v=KAucxwkea-4>

Джамала нагадала світові правду

Світ почув біль вигнаних із Кримського півострова 2016 року на Євробаченні. Тоді співачка Джамала перемогла з піснею "1944", в якій розказала історію кримськотатарського народу. Головним змістом пісні є пам'ять про страшні трагедії минулого задля уникнення їх у майбутньому. До створення пісні Джамалу надихнули розповіді її бабусі Назилхан про депортацію кримськотатарського народу, яку вона пережила, та останні події в анексованій Російською Федерацією Автономній Республіці Крим. За приспів співачка взяла слова кримськотатарської народної пісні Ey, güzel Qırım. Пісню присвячено трагічним подіям минулого, зокрема депортації кримськотатарського народу

https://www.youtube.com/watch?v=MI9SDYx_3TE

Ми різні, але ми - один народ, ми - єдина Україна!